

Fruitteelt

Tunnelspuit of emissiescherm

“Het viel niet tegen”, zo typeert fruitteler Van Herwaarden uit Rossum zijn ervaringen. Samen met een collegafruitteler uit de Bommelerwaard kreeg hij vier weken lang een tunnelspuitinrichting op proef en bei-

op de spuit aangepast worden, bijvoorbeeld de rijkhoogte en de sproeiers van de beregning.” Voor zijn specifieke situatie speelt ook nog een ander nadeel, namelijk dat het een groot en nogal onhandig apparaat is om over de weg te vervoeren. “Mijn percelen liggen op verschillende plekken, dus ik moet er veel mee over de weg. Dat vond ik eigenlijk het grootste nadeel.”

Excursie emissieschermen

Dat Van Herwaarden op korte termijn geen tunnelspuit zal aanschaffen, heeft echter ook nog andere redenen. “Ik had net een andere spuit gekocht, dus die ga ik niet zomaar ongebruikt in de schuur zetten. Bovendien gaan de ontwikkelingen razendsnel, dus over een paar jaar zijn de kinderziekten er misschien wel uit. Dan kan ik

beter dan tot aankoop overgaan.” Eén van die nieuwe ontwikkelingen is een spuit met emissie- of reflectieschermen, waarmee bovendien twee rijen tegelijk bespoten kunnen worden, aan weerszijden van de tractor. Samen met enkele andere fruittelers uit de Bommelerwaard ging Van Herwaarden onlangs op excursie naar een teler in Dreu-

mel met een dergelijke spuitinrichting. “Dat was heel interessant en het beviel die teler heel goed. Het grootste voordeel is natuurlijk, naast de besparing op de stoffen, dat je maar de helft van de tijd kwijt bent. En het apparaat is helemaal hydraulisch inklapbaar, dus je kunt er prima mee de weg op.”
Meer info: h.h.balkhoven@dlv.nl, 06-5325 3294

Glastuinbouw

Demoproef Nemasys®F tegen trips

Door het koele voorjaar blijven de tripsaantallen nog binnen de perken, maar chrysentelers Kreling en De Leeuw en DLV-begeleider Matthijs Blind staan klaar voor de start. Zo gauw de zomer en de tripsen losbarsten, begint een proef met Nemasys®F op de twee glastuinbouwbedrijven in Bruchem en Rossum.

“Bij een proef horen uiteraard waarnemingen”, vertelt Blind. “Naast het bestuderen van de signaalplaten, kijkt een vast persoon in elk plantvak regelmatig of er tripschade is aan planten in de Nemasys-vakken en de flankerende chemisch behandelde vakken. Tenslotte doet de teler zelf bij de oogst een eindbeoordeling, waarbij hij de planten die met Nemasys®F zijn behandeld kritisch vergelijkt met de andere.” Bij een proef is het natuurlijk de bedoeling dat andere telers kunnen komen kijken. Blind: “In de loop van het seizoen organiseren we verschillende excursies, waarvoor we chrysentelers uit de regio uiteraard zullen uitnodigen.”
Meer info: m.p.blind@dlv.nl, 06-5332 2251

“Zo gauw de aantallen trips duidelijk gaan stijgen, beginnen we met een eerste plantvak.”

Nemasys®F is een biologisch middel, bestaande uit het aaltje *Steinernema feltiae* dat een bacterie bij zich draagt die voor trips en sommige andere insecten dodelijk is. Het wordt met de spuitboom verspoten. In eerdere proeven leek het ongeveer even effectief als de gebruikelijke chemische middelen tegen trips. Probleem is nog de hoge prijs van het middel, maar die moet omlaag kunnen als het op grotere schaal wordt ingezet. Om dat te bereiken zijn verdere praktijkproeven natuurlijk onmisbaar. Vandaar dat het Duinwaterbedrijf Zuid-Holland aan DLV heeft gevraagd een proef op te zetten. Er zijn twee telers gevonden om als proefbedrijf te fungeren.

De proef duurt de hele zomer en een deel van de herfst. Blind: “Zo gauw we op de signaalplaten zien dat de aantallen trips duidelijk stijgen, beginnen we met een eerste plantvak met net ingeplante chrysanten. Dat vak bespuiten we met Nemasys®F, en de twee naastgelegen vakken tegelijkertijd met een chemisch middel. Een week of twee later nemen we er een nieuw ingeplant vak bij, totdat we uiteindelijk vier vakken hebben van verschillende leeftijden. De proef duurt totdat de takken in de desbetreffende plantvakken geoogst zijn.”

Aaltje zonder residu

Het aaltje *Steinernema feltiae* (het belangrijkste ingrediënt van Nemasys®F) is in de wereld van de bloemen en potplanten overigens geen onbekende. Het wordt onder andere merknamen wel gebruikt ter bestrijding van bodeminsecten. Helaas zijn die formuleringen minder geschikt voor bespuitingen van de plant, omdat ze een zichtbaar residu op het blad kunnen achterlaten. De fabrikant van Nemasys®F heeft nu een formulering gevonden waarbij geen residu op de plant zichtbaar is.

Kalk helpt tegen vruchtboomkanker

De studieclub fruitteelt in de Bommelerwaard gaat er regelmatig op uit. Naast de excursie naar een bedrijf met emissieschermen (zie hierboven), gingen de fruittelers in mei ook op bezoek bij een boomgaard waar als proef al twee jaar kalk wordt ingezet tegen vruchtboomkanker. Gijs Vervoorn, een van de deelnemers aan de excursie, kwam enthousiast terug. “Normaal bestrijden we vruchtboomkanker door na de oogst met een chemisch middel te spuiten. Bij het bedrijf in 't Goy waar we waren, gooien ze kalk in het beregeningswater. Zetten ze de kraan open, dan komt daar wit water uit, en de bomen blijven na het sproeien in november nog een maand of twee wit. Daarna heeft de regen het er afgespoeld. Dat is genoeg om de plukwonden tegen de vruchtboomkankerschimmel te beschermen.”

Overigens is er wel een kleine investering nodig om de pomp van de beregeningsinstallatie aan te passen en moet er een roer-inrichting worden toegevoegd. De kosten voor de kalk zijn echter vergelijkbaar met de kosten voor het chemische middel. Verder lijkt het vooral voordelen te hebben. Vervoorn: “Om te beginnen is kalk niet schadelijk voor het milieu. Daarnaast scheelt het vooral heel veel werk. Bovendien is het nog beter voor de bodem ook, omdat je in een natte tijd van het jaar niet door de rijen hoeft te rijden.” Vervoorn is zo te spreken over de kalk dat hij serieus overweegt er dit jaar nog mee te beginnen.

Rundveehouderij

Monitoring zorgt voor bijsturing

In een meerjarig project moet het roer zo af en toe eens worden bijgesteld, door voortschrijdend inzicht of onverwachte onderzoeksuitkomsten. Zo ook in het project 'Zuiver Water in de Bommelerwaard'. “Het waterschap is nu een jaar de waterkwaliteit aan het monitoren, en daar komen hele interessante dingen uit”, vertelt Wim de Gaaij, voorzitter van GLTO-Zaltbommel. Als waterschapsbestuurslid zit hij daar natuurlijk bovenop. En wat blijkt? “In het project richten we ons tot nu toe vooral op maïs, chrysanten en fruit. Maar één van de probleemstoffen die uit de monitoring naar voren komt, wordt in deze drie gewassen helemaal niet gebruikt: MCPA, een herbicide uit het graslandbeheer.”

De Gaaij, zelf rundveehouder, vindt dat er naast de lopende deelprojecten dus ook aan MCPA-gebruik in het graslandbeheer

gewerkt moet worden. “Misschien zijn er wel heel eenvoudige manieren om het MCPA-gebruik te verminderen, of in elk geval de uitspoeling naar het water. Je zou bijvoorbeeld kunnen onderzoeken of het helpt als je verder uit de slootrand blijft met spuiten. Wat mij betreft zouden dat soort opties wel bekeken moeten worden, voordat MCPA vervangen wordt door een ander middel. MCPA is goedkoop en breedwerkend en die andere middelen zijn waarschijnlijk veel duurder.”

Duinwaterbedrijf Zuid-Holland heeft het probleem inmiddels opgepakt en aan DLV gevraagd met graslandbeheer aan de slag te gaan. Om hiermee in het volgende seizoen te beginnen, worden komend najaar binnen de studieclub bedrijven gezocht om aan een proef mee te doen.
Meer info: a.m.p.m.bink@dlv.nl, 06-2654 8040

“Misschien zijn er wel heel eenvoudige manieren om MCPA-gebruik of de uitspoeling ervan te verminderen.”

Zuiver Water in de Bommelerwaard

5

Goede begeleiding stimuleert

keer was geschoffeld. De grond was gewoon te hard, de schoffel kwam er niet doorheen. Dit dus niet meer, dacht ik vorig jaar." Arnoud Bink, begeleider vanuit DLV Advies, heeft Van Zeelst er echter toch van kunnen overtuigen om ook zijn zware grond weer mee te laten draaien in de proef. Van Zeelst: "Hij heeft wel gelijk, je kunt natuurlijk weinig zeggen na een jaar. Het weer heeft ook een grote invloed, dus best kans dat het dit jaar wel wil lukken. En er is nu een andere schoffel die beter geschikt zou zijn voor zware grond. Ik ben erg benieuwd. Bovendien hebben we afgesproken dat we het allebei goed in de gaten houden en als het nodig is, kan ik nog een keer volveld spuiten. Het risico is dus beperkt."

Het tweede seizoen van de proef in de maïsteelt is inmiddels in volle gang. Eind mei is de loonwerker langsgeweest bij Bert van Zeelst, rundveehouder in Hedel, om eerst de rijen te bespuiten en daarna te schoffelen. Ondanks de wisselende ervaringen op zijn 10 hectare van vorig jaar, heeft hij zich toch over laten halen om weer mee te doen. Dit jaar zelfs met 16 hectare.

Van Zeelst is goed te spreken over de begeleiding door DLV. "Het is voor boeren nog geen automatisme om chemische middelen te besparen. Daar blijft toch stimulering voor nodig en daar speelt DLV een duidelijke rol in. Maar er zijn genoeg boeren die met zo'n stimulans graag aan de slag willen. En als het project dan nog zorgt voor een vlotte financiële afhandeling, dan blijft die goede wil zeker behouden!"

Eindverslag 2003 'Praktijkproef in de maïsteelt'

Onlangs heeft DLV het verslag over het jaar 2003 uitgebracht van de praktijkproef met mechanische onkruidbestrijding en rijenbespuiting in de maïsteelt. Hieruit bleek dat in 2003 ten opzichte van 2001 een middelenbesparing van 57% is gerealiseerd, een substantiële reductie. Dit is weliswaar iets minder dan de 68% in 2002, maar dat komt door de ongunstige weersomstandigheden. De meeste deelnemers gaven aan wel verder te willen gaan met de praktijkproef. De risico's moeten dan wel binnen de perken blijven en de toch behoorlijke meerkosten moeten blijven worden vergoed. Enkele adviezen van DLV voor het komende seizoen: meer aandacht besteden aan het zaaibed, het maken van sporen voorkómen, vroeg in het seizoen eggen, middelen selecteren op goede nawerking, onkruiddruk in kopkokers en garen beperken, bij zeer ongunstige omstandigheden tijdig volvelds bespuiten, mechanische onkruidbestrijding blijven vernieuwen, loonwerkers actief betrekken, financiële compensatie blijven bieden. Het volledige verslag is verkrijgbaar via www.zuiver-water.nl/rundvee-houderij.html.

Colofon

Het project 'Zuiver Water in de Bommelerwaard' wordt georganiseerd door:

- Duinwaterbedrijf Zuid-Holland gebruikt water uit de Afgedamde Maas voor de bereiding van drinkwater voor een groot deel van Zuid-Holland;

Duinwaterbedrijf Zuid-Holland

- Waterschap Rivierenland is verantwoordelijk voor de kwaliteit van het polderwater;

Waterschap Rivierenland

- Rijkswaterstaat Directie Zuid-Holland is verantwoordelijk voor het Water in de Afgedamde Maas.

Rijkswaterstaat

In de uitvoering werken meerdere organisaties aan het project:

- Centrum voor Landbouw en Milieu zorgt voor de inhoudelijke begeleiding;
- DLV begeleidt de studieclubs;
- Alterra bepaalt de effecten in het oppervlaktewater om te zien of de afspraken effect hebben;
- Communicatiebureau de Lynx verzorgt de communicatie;
- GLTO neemt deel aan de uitvoerende projectgroep.

Contactpersonen projec 'Zuiver Water in de Bommelerwaard'

- Ruud Draak, Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, tel. 070 - 3577844 of e-mail r.draak.b@dzh.nl
- Hans Gellecum, Waterschap Rivierenland, tel. 0344 - 677777 of e-mail hgellecum@wsr.nl

Meer informatie

www.zuiver-water.nl

Foto's

Waterschap Rivierenland (Wim Vink), LaMi (Joke Janse), Becker Underwood, Communicatiebureau de Lynx (Marjel Neeffes)

Illustratie

Egbert Koopmans

Samenstelling en teksten

Communicatiebureau de Lynx (Marjel Neeffes), Waterschap Rivierenland (Hans van Gellecum)

Vormgeving

Grafisch Atelier Wageningen

Druk

Modern, Bennekom

Indien u deze nieuwsbrief graag thuis wilt ontvangen, neem dan contact op met Communicatiebureau de Lynx, tel. 0317-422966 of e-mail info@delynx.nl.

Gemeenten

Provincie zet gemeenten aan tot gifvrij beheer

"Als we als overheid van boeren en tuinders verwachten dat ze hun extra bestrijdingsmiddelengebruik verminderen, dan kan de overheid zelf natuurlijk niet achterblijven", vindt Saskia de Lint, beleidsmedewerker water bij de provincie Gelderland. Daarom heeft de provincie Gelderland meegewerkt aan de publicatie 'Onkruid vergaat wel! - Handboek voor gifvrij beheer van groen en verhardingen in gemeenten'.

Helaas wordt uit kostenoverweging dit gifvrije beheer niet uitgebreid. Saskia de Lint: "Het valt niet te ontkennen, gifvrij beheer is inderdaad duurder. En zolang het niet wettelijk verplicht is, kunnen we ze er natuurlijk niet toe dwingen, maar er zijn al aardig wat gemeenten in Gelderland die al wel gifvrij zijn."

Toch wil De Lint proberen de gemeenten weer in actie te krijgen op dit onderwerp. "Het verminderen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen in de Bommelerwaard is een van de tien uitvoeringsprojecten in het Gelders Milieuplan. Het project 'Zuiver water in de Bommelerwaard' richt zich vooral op de landbouw, wij willen ons concentreren op de gemeenten. Er is nu een nieuw initiatief van de Stichting Milieukeur op dit gebied en ik hoop de gemeenten daarmee alsnog enthousiast te krijgen." De Stichting Milieukeur doet verschillende pilots voor gifvrij beheer waarbij gemeenten begeleiding krijgen bij de communicatie naar bestuurders en bewoners en bij het maken van een plan van aanpak. De Lint: "Het zou natuurlijk mooi zijn als de gemeenten Zaltbommel en Maasdriel zo'n pilotgemeente willen zijn. De gemeenten hebben immers de intentieverklaring ondertekend waarin ze verklaren dat ze, samen met de andere ondertekenaars, de waterkwaliteit in de Bommelerwaard verder willen verbeteren. Dat vraagt natuurlijk wel om actie. Ik hoop dat ze, met hulp van de provincie, de Stichting Milieukeur en het project Zuiver Water, toch op korte termijn enthousiast met gifvrij beheer aan de slag gaan!"

Dit boek – kortweg ook wel 'Handboek gifvrij beheer' genoemd - ligt inmiddels bij alle relevante gemeentelijke ambtenaren op het bureau. Ter ondersteuning wordt per waterschapsregio een workshop georganiseerd, waarin gemeenten elkaar op de hoogte brengen van hun activiteiten, voorbeelden kunnen laten zien en contact kunnen zoeken voor regionale samenwerking. Er zijn inmiddels vier workshops georganiseerd. De eerste daarvan werd gehouden in Zaltbommel. Deze gemeente heeft, door in een aantal wijken praktijkproeven uit te voeren, namelijk bijgedragen aan het ontstaan van het Handboek gifvrij beheer.

Meten is weten

De Afgedamde Maas wordt gevoed met water uit de Maas en de Bommelerwaard. Vanaf april 2003 zijn in de Bommelerwaard en de Maas metingen verricht om het gehalte aan gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater te onderzoeken. De monsters zijn getoetst aan: (1) het Maximaal Toelaatbaar Risiconiveau (MTR). Bij deze concentratie van een bepaalde stof in het milieu, is 95% van de daar levende organismen beschermd tegen de gevolgen van deze stof; (2) de drinkwaternorm. Deze is norm 0,1 microgram/liter. De drinkwaternorm is soms lager en soms hoger dan het MTR. In de Maas zijn geen MTR-overschrijdingen aangetroffen. In de Bommelerwaard daar-

entegen is acht maal een overschrijding van het MTR aangetroffen. Overschrijdingen van de drinkwaternorm zijn vaker aangetroffen, in de Bommelerwaard twintig maal en in de Maas drie maal. Met name herbiciden overschrijden vaak de drinkwaternorm. Uit de cijfers blijkt dat voor een aantal gewasbeschermingsmiddelen met name de Bommelerwaard bijdraagt aan de belasting van de Afgedamde Maas. Andere stoffen komen vooral uit de Maas. Omdat in de Bommelerwaard pas in 2003 voor het eerst is gemeten, is het nog niet te zeggen of de waterkwaliteit in de Bommelerwaard beter of slechter is geworden. Bij de gemalen van de Bommelerwaard, in de

Afgedamde Maas en in de Maas wordt al wel langer gemeten. Hieruit is wel af te leiden dat de waterkwaliteit verbeterd is. Er worden steeds minder overschrijdingen van de drinkwaternorm en het MTR aangetroffen. Dit is het gevolg van bewuster omgaan met gewasbeschermingsmiddelen en het strengere toelatingsbeleid van de CTB (de Commissie Toelating Bestrijdingsmiddelen). De metingen zullen ook in 2005 een vervolg krijgen. Pas dan is wat meer te zeggen over een eventuele verbetering of verslechtering van het oppervlaktewater van de Bommelerwaard.

als de gemeenten zelf actie ondernemen, zijn ze in de positie om hun burgers op hun middelengebruik aan te spreken. Hopelijk kunnen we de gemeenten in de stuurgroep nog wat extra stimuleren in die richting."

Technisch haalbaar

Ook Klaas Rop van het Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, voorzitter van de projectgroep en lid van de stuurgroep, zou graag meer concrete, technisch haalbare maatregelen zien. "De maatregelen die het CLM in 2002 heeft voorgesteld, zijn helaas niet allemaal uitvoerbaar gebleken. Wat op het moment vooral aan de verwachtingen voldoet, is de combinatie van rijenbespuiting en schoffelen in de maïsteelt."

"In de fruitteelt hadden we onze hoop gevestigd op de tunnelspuit, maar dat apparaat is zo lastig over de weg te vervoeren dat dat niet echt haalbaar lijkt", zo vertelt Rop. "Misschien dat de optie om kalk te gebruiken tegen vruchtboomkanker een nieuw doel wordt in deze sector. En voor de glastuinbouw zijn we hoopvol over de proef met Nemasys." Ook Rop heeft goede hoop dat na de activiteiten in de agrarische sector nu ook de gemeenten over de brug komen. "Misschien dat het vooruitzicht van een Milieukeur voor gifvrij beheer, met een mooi bordje bij de gemeentegrenzen, een goede stimulans kan zijn."

Voor meer informatie over de genoemde deelprojecten, zie de binnen- en achterkant van deze nieuwsbrief.

Mathieu Gremmen

"Er gebeurt van alles in het project 'Zuiver Water in de Bommelerwaard', demonstraties, proeven, excursies. Agra-riërs zijn geïnteresseerd en oriënteren zich. Maar ik zou zo graag zien dat er concrete maatregelen komen die ook daadwerkelijk milieuwinst opleveren." Heemraad Mathieu Gremmen (dagelijks bestuurslid van het waterschap) ziet graag snel een aanzienlijke verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater.

Hoe concreter, hoe beter

De partijen die in 2002 de Intentieverklaring ondertekenden, moeten niet alleen op praktisch niveau, maar ook op bestuurlijk niveau de schouders eronder zetten. Om dat te bewerkstelligen, is er naast de praktische projectgroep nu ook een bestuurlijke stuurgroep actief. Drie keer per jaar komen de directeur van Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, het hoofd Milieu van Rijkswaterstaat en Gremmen zelf van het waterschap bijeen met de directeur Water van de provincie, wethouders van de gemeenten Zaltbommel en Maasdriel en de voorzitters van de beide GLTO-afdelingen.

De stuurgroep, onder voorzitterschap van Gremmen, heeft als belangrijkste doel het

vergroten van het draagvlak voor het project binnen alle deelnemende organisaties. Dat betekent dat de verschillende partijen tijd en/of middelen beschikbaar stellen om de doelen te bereiken. Gremmen: "In de landbouw zijn er nu concrete projecten, bijvoorbeeld in de maïsteelt. Nu zien de gemeenten toch wel in dat zij aan zet zijn om ook hun middelenbeleid aan te pakken. Zaltbommel heeft al positieve dingen gedaan voor de riolering in het buitengebied, maar voor gifvrij beheer van groen en verhardingen kan er nog wel het een en ander gebeuren. Ze kunnen het niet op de hoge kosten blijven gooien, er zijn tenslotte al gemeenten waar ze het helemaal gifvrij doen. En pas